

Slaptų sekimo priemonių taikymo ribos: teisėtumo kriterijai ir įrodymų panaudojimo galimybės

Austėja Ignotaite

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
3 - o kurso studentė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, 10222 Vilnius
El. paštas: austėja.ignotaite@tf.stud.vu.lt

Marija Golubovič

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
3 - o kurso studentė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, 10222 Vilnius
El. paštas: marija.golubovic@tf.stud.vu.lt

Mokslinio straipsnio akademinis kuratorius lekt. Darius Prapiestis

El. paštas: darius.prapiestis@tf.vu.lt

Mokslinio straipsnio praktinis kuratorius partnerystės doc. Gintaras Jasaitis

El. paštas: gintaras.jasaitis@prokuraturos.lt

Santrauka. Procesinių prievartos priemonių reikšmė teisėsaugos veikloje nuolat didėja, todėl svarbu užtikrinti jų taikymo teisėtumą ir neperžengti įstatymų nustatytų ribų. šio tyrimo objektas - slaptas sekimas kaip viena iš procesinių prievartos priemonių. Tyrimo tikslas - atskleisti slapto sekimo taikymo ribas bei teisėtumo ir proporcingumo kriterijus. Nustatyta, kad slaptas sekimas taikomas tik išimtiniais atvejais, kai būtina gauti ikiteisminiam tyrimui reikšmingą informaciją. Taip pat išskirti pagrindiniai slapto sekimo ir komercinio stebėjimo skirtumai, susiję su jų tikslais, taikymo pagrindu ir mastu. Tyrimo rezultatai prisideda prie nuoseklesnio slapto sekimo teisinio vertinimo ir jo taikymo praktikos tobulinimo baudžiamajame procese. Be to, šios priemonės praktinis taikymas išlieka aktualus, nes reikalauja nuolatinio balanso tarp veiksmingos teisėsaugos ir asmens teisių apsaugos.

Pagrindiniai žodžiai: kriminalinė žvalgyba, slaptas sekimas, slaptųjų tyrėjų veiksmai, ikiteisminio tyrimo teisėjas, prokuroras, neatidėliotinas atvejis.

Limits of Applying Secret Surveillance Measures: Legality Criteria and Possibilities for Evidence Use

Abstract. *The importance of procedural coercive measures in law enforcement is constantly growing; therefore, it is important to ensure the legality of their application and to remain within the limits established by law. The subject of this study is covert surveillance as one of the procedural coercive measures. The aim of the study is to identify the limits of the application of covert surveillance, as well as the criteria of legality and proportionality. It has been established that covert surveillance is applied only in exceptional cases when it is necessary to obtain information relevant to a pre-trial investigation. The study also highlights the main differences between covert surveillance and commercial surveillance, particularly regarding their purposes, legal basis, and scope. The findings contribute to a more consistent legal assessment of covert surveillance and the improvement of its application in criminal proceedings. Furthermore, the practical application of this measure remains relevant, as it requires a constant balance between effective law enforcement and the protection of individual rights.*

Keywords: *criminal intelligence, covert surveillance, undercover investigators, pre-trial judge, prosecutor, urgent case.*

Įvadas

Temos aktualumas ir originalumas. Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos preambulėje pabrėžiama, kad visų žmonių giminės narių prigimtinio orumo ir lygių bei neatimamų teisių pripažinimas yra laisvės, teisingumo ir taikos pasaulyje pagrindas. Atitinkamai Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos preambulėje akcentuojama, kad vienas iš būdų siekti didesnės savo narių vienybės yra žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsauga bei plėtojimas. Todėl valstybė privalo ne tik gerbti ir užtikrinti žmogaus teises, bet ir rūpintis visuomenės saugumu bei veiksminga nusikalstamumo kontrole. Siekdama šių tikslų, valstybė taiko įvairias procesines prievartos priemones. Sudėtingus ir organizuotus nusikaltimus galima atskleisti vis dažniau taikant tik ne viešo pobūdžio būdus, pasitelkiant baudžiamojo proceso priemones. Temos aktualumą lemia tai, kad neviešų tyrimo priemonių, ypačingai slaptos sekimo priemonės, taikymas tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu mastu išlieka viena jautriausių baudžiamojo proceso sričių. Nors Lietuvos Respublikos Konstitucija (toliau – Konstitucija) saugo asmens privatų gyvenimą ir kitas pamatines teises, šios teisės nėra absoliučios. Tam tikrais atvejais, siekiant atskleisti nusikalstamas veikas ar nustatyti jas padariusius asmenis, įstatymų nustatyta tvarka gali būti taikomos priemonės, ribojančios asmens teises. Temos originalumas atskleidžiamas per tai, kad darbe analizuojamos slaptos sekimo priemonės taikymo teisėtumas ir jos reglamen-

tavimas, per Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau - BPK) ir Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymo (toliau - KŽĮ) analizę. Nors procesinių prievartos priemonių tematika teisės doktrinoje nagrinėta, slapto sekimo taikymo ribų, proporcingumo ir žmogaus teisių apsaugos klausimai išlieka aktualūs bei nepakankamai aptarti praktiniu aspektu. Darbe dėmesys skiriamas slapto sekimo, kaip vienos iš neviešų procesinių prievartos priemonių, taikymo problematikai ir jos suderinamumui su teisėtumo bei proporcingumo principais.

Procesines prievartos priemones būtų galima apibūdinti, kaip įstatyme numatytas priemonės, pasireiškiančias žmogaus teisių suvaržymu, kurias valstybės subjektai taiko siekdami procesinių tikslų¹. Tokios priemonės negali būti skiriamos be motyvuoto sprendimo, argumentacijos, nes kitaip tai galėtų atrodyti, kad tokią priemonę gali skirti bet kas ir bet koku atveju. Todėl šiame straipsnyje norima atskleisti BPK įtvirtintų kitų procesinių prievartos priemonių, o išsamiau - slapto sekimo taikymą, jo analizę.

Šiame straipsnyje analizuojamas slaptas sekimas ir jo taikymo ribos, teisėtumo kriterijai. Šio darbo tikslas - ištirti slapto sekimo priemonių taikymą Lietuvos teisinėje sistemoje. Tyrimo objektas - slapto sekimo priemonių taikymas Lietuvoje. Šio darbo uždaviniai: 1) išanalizavus teisės aktus, pateikti slapto sekimo priemonių sampratą bei jų taikymo teisinį pagrindą; 2) išnagrinėti kriminalinės žvalgybos ir baudžiamojo proceso teisės normų ryšį slapto sekimo priemonių kontekste, siekiant atskleisti šių teisinių procesų atribojimo ir sąveikos problemas; 3) išanalizavus komercinio bei slapto sekimo atvejus, apibrėžti šių sekimo rūšių atribojimo kriterijus.

Šiame straipsnyje naudojami dokumentų bei mokslinės literatūros analizės, lingvistinis, lyginamasis ir sisteminis tyrimo metodai. Lingvistinis ir sisteminis metodai padeda aiškinti slapto sekimo teisės aktų turinį bei sąvokas. Lyginamasis ir sisteminis metodai taikomi atliekant slapto sekimo ir kitos procesinės prievartos priemonės palyginimą. Pagrindiniai darbo šaltiniai yra BPK, KŽĮ bei teismų praktika.

Slaptas sekimas, sekimo priemonių teisinis reguliavimas

Slapto sekimo samprata

Asmens laisvės neliečiamumas, saugumo užtikrinimas yra Lietuvos Respublikos vienas iš prioritetinių uždavinių - apsaugoti asmenis nuo nusikalstamo kėsینimosi. Visa tai yra įtvirtinta ir pamatiniame valstybės teisės akte - Konstitucijoje. Pavyzdžiui, Konstitucijos 20-24 straipsniuose yra įtvirtintas laisvės, asmens bei jo privataus gyvenimo, nuosavybės neliečiamumas. Visi šie valstybės pamatiniai principai suponuoja,

¹ GODA, Gintaras, KAZLAUSKAS, Marcelis ir KUČONIS, Pranas (2011). *Baudžiamojo proceso teisė*. Vadovėlis. Vilnius: Registrų centras, p. 220.

kad valstybė gina visas šias žmogaus teises ir laisves. BPK 1 straipsnio 1 dalyje įvardytas vienas iš baudžiamojo proceso tikslų - greitai ir išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas. Ši įstatymo leidėjo formuluotė suponuoja prokuroro ir ikiteisminio tyrimo pareigūnų pareigą panaudojant visas įstatymų numatytas įrodinėjimo priemones išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas, tai reiškia, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ir teismas yra įpareigojami nustatyti tiesą tiriamoje ar nagrinėjamoje byloje ir taip užtikrinti visuomenės saugumą. Reikšminga tai, kad konkrečiai nusikalstamai veikai atskleisti pasitelkiamos įrodinėjimo priemonės ne tik būtų veiksmingos duomenų rinkimo prasme, bet ir teisėtos, tai reiškia, kad jas naudojant neturi būti pažeistos pamatinės žmogaus teisės².

BPK 160 straipsnio 1 dalyje slapstas sekimas apibrėžiamas kaip procesinė priemonė, kurią ikiteisminio tyrimo teisėjas, gavęs prokuroro prašymą, gali taikyti asmens, transporto priemonės ar objekto atžvilgiu, siekdamas surinkti ikiteisminiam tyrimui reikšmingus duomenis.

Pažymėtina, kad slapstas sekimas taikomas ne tik baudžiamajame procese, bet ir kriminalinės žvalgybos³ srityje. Nors abiejų teisinių institutų tikslas yra gauti informaciją apie galimai daromą ar padarytą nusikalstamą veiką, jų teisinis reglamentavimas, taikymo pagrindai ir paskirtis nėra tapatūs.

KŽĮ 2 straipsnio 17 punkte yra apibrėžta sekimo sąvoka, tai kriminalinės žvalgybos informacijos rinkimo būdas, kai informacija gaunama išskiriant, atpažįstant ir (ar) stebint objektą. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijose dėl KŽĮ, BPK normų taikymo ir kriminalinės žvalgybos informacijos panaudojimo baudžiamajame procese (toliau - generalinio prokuroro rekomendacijos) yra nustatyta, kad paprastai asmenų, judančių transporto priemonių ar objektų slapstas sekimas atliekamas per atstumą (tiesiogiai nekontaktuojant su sekamu asmeniu) bei neįrengiant techninių priemonių patalpų ar transporto priemonių viduje (pvz., transporto priemonės viduje įrengiant globalios padėties nustatymo sistemos (GPS) imtuvą)⁴.

BPK komentaro autoriai slapstą sekimą apibrėžia kaip procesinę priemonę, kurią taikant ikiteisminio tyrimo metu gaunami duomenys apie asmenį, transporto priemonę arba kitą sekimo objektą⁵. Remiantis teisės doktrina, slapstas sekimas laikomas BPK numatytu tyrimui reikšmingos informacijos paieška ir (ar) fiksavimo

² PANOMARIOVAS, Artūras ir RAMANAUSKAS, Ramūnas (2005). Slaptumas - tiesos baudžiamajame procese nustatymo priemonė. *Jurisprudencija*, 75 (67), 50-57.

³ Iki 2013 m. sausio 1 d. „kriminalinė žvalgyba“ buvo vadinama „operatyvinė veikla“.

⁴ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2012 m. gruodžio 31 d. įsakymas Nr. I-383 „Dėl rekomendacijų dėl Kriminalinės žvalgybos įstatymo, Baudžiamojo proceso kodekso normų taikymo ir kriminalinės žvalgybos informacijos panaudojimo baudžiamajame procese patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2013, 2-83.

⁵ GODA, Gintaras; KAZLAUSKAS, Marcelis; KUONIS, Pranas ir kt. (2003). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I-IV dalys (1-220 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.

būdu, kai slapta vizualiniu būdu ar pasitelkus technines priemones stebint kontroliuojamą asmenį ar materialų objektą yra siekiama surinkti informaciją apie konkrečių asmenų (asmens) veiką ar vykstančius reiškinius (įvykius, faktus, procesus)⁶.

G. Bučiūno teigimu, slaptas sekimas siaurąja prasme yra kryptingai organizuotas, įstatymu reglamentuotas tyrimo veiksmas, atliekamas tam tikrą laiką tarpą slapta vizualiai ar kitokiu būdu stebinti sekimo objektą, siekiant surinkti nusikalstamos veikos tyrimui reikšmingus duomenis. Bendrąja prasme slaptas sekimas suprantamas plačiau – kaip įstatymo nustatyta tvarka vykdomas asmens, objekto ar veiklos stebėjimas materialioje ar elektroninėje erdvėje, fiksuojant gautą informaciją techninėmis priemonėmis⁷.

Atsižvelgiant į BPK straipsnius, reglamentuojančius slapto sekimo veiksmus, išskiriami keli esminiai, tik šiems tyrimo veiksmams būdingi požymiai, atskiriantys juos nuo kitų, atliekamų tyrimo veiksmų. Pirmiausia šiems veiksmams būdingas neviešumas (dar vadinamas konspiracija), reiškiantis, kad įtariamasis arba kiti asmenys, kurių atžvilgiu vykdomas slaptas sekimas, nežinotų apie šių veiksmų vykdymą. Toks slaptumas būtinas tam, kad pareigūnai galėtų surinkti patikimų ir objektyvių duomenų, kurių nebūtų įmanoma surinkti, jei būtų žinoma apie šios procesinės priemonės panaudojimą. Kitas svarbus požymis – slaptas sekimas vykdomas tik tais atvejais, kai nėra kitų galimybių surinkti ar patikrinti tam tikrų duomenų kitomis procesinėmis priemonėmis arba kai tokių priemonių taikymas reikalautų pernelyg didelių laiko ir finansinių sąnaudų. Slaptas sekimas paprastai taikomas kryptingai, siekiant atskleisti tiek rengiamas, tiek daromas, tiek padarytas nusikalstamas veikas. Stebėjimo pobūdis yra tikslingas, sistemingas ir slaptas asmens elgesio, veikimo arba neveikimo, jo ryšių su kitais asmenimis fiksavimas natūralioje aplinkoje, nesikišant ir nesutrikdant stebimų veiksmų eigos, taip užtikrinant objektyvios ir nešališkos informacijos gavimą. Be to, slaptieji veiksmai nėra vienkartiniai, jie tęsiasi tam tikrą laiką, kol išnyksta pagrindas šių veiksmų atlikimui. Taip pat svarbus yra privataus gyvenimo garantijų suvaržymo požymis⁸. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – Konstitucinis Teismas) yra pažymėjęs, jog žmogaus teisė į privatumą nėra absoliuti. Žmogaus teisė į privatumą gali būti ribojama tik laikantis iš Konstitucijos kylančių bendrųjų žmogaus teisių ir laisvių ribojimo principų⁹. Tokie ribojimai turi būti nustatyti įsta-

⁶ AŽUBALYTĖ, Rima; JURKA, Raimundas; ŠALČIUS, Marijus ir ZAJANČKAUSKIENĖ, Jolanta (2014). *Baudžiamojo proceso teisė*. Mykolo Romerio universiteto metodinė priemonė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 200-207.

⁷ BUČIŪNAS, Gediminas (2014). *Slaptas sekimas - tinkamos pusiausvyros paieška tarp visuomenės teisės būti saugia ir asmens teisės į privatumą*. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, Teisė (O1S), Vytauto Didžiojo universitetas ir Mykolo Romerio universitetas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.

⁸ JURKA, Raimundas (2016). Slaptųjų tyrimo veiksmų procesinės formos darnos aspektai. *Teisės apžvalga* | Law review, 2(14), 267-280 [interaktyvus]. <http://dx.doi.org/10.7220/2029-4239.14.16>.

⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 1-7.

tymu, būtini demokratinėje visuomenėje, proporcingi siekiamam tikslui ir nepažeisti teisės į privatumą esmės.

Analizuojant slapta sekimą, jo sampratą, galima konstatuoti, kad siaurąją prasme slaptas sekimas galėtų būti apibrėžiamas kaip kryptingai organizuotas, įstatymu reglamentuotas slapto stebėjimo veiksmas, atliekamas tam tikroje vietoje ir laiku, siekiant surinkti nusikalstamai veikai tirti reikšmingus duomenis. Taip pat galime apibrėžti ir slapto sekimo priemonės - tai slapta naudojamos techninės, elektroninės ar kitos priemonės, siekiant stebėti, fiksuoti ar sekti kitą asmenį, jo elgesį, buvimo vietą, ryšius bei veiksmus, taip gaunant ikiteisminiam tyrimui svarbių duomenų. Slapto sekimo priemonės turi atitikti keletą esminių sąlygų: turi būti įstatymo reglamentuotos, veiksmas turi būti atliekamas slapta, tyrimo atlikimo metu renkama informacija turi būti reikšminga bei turi būti pasitelktos techninės priemonės.

Slaptų sekimo priemonių teisinis reguliavimas

Naudojant slaptas sekimo priemones labai svarbu, kad jos būtų naudojamos teisėtai ir nepažeistų imperatyvių įstatymų normų. Remiantis teismų praktika, pagal BPK 20 straipsnio 4 dalies nuostatas, įrodymai gali būti tik teisėtais būdais gauti duomenys, kuriuos galima patikrinti BPK nustatytais proceso veiksmams. Vadinasi, sprendamas, ar išnagrinėtus duomenis pripažinti įrodymais, teismas turi patikrinti, ar jų gavimo būdas neprieštarauja įstatyme nustatytiems reikalavimams ir ar jie patikrinti BPK nurodytais veiksmams¹⁰.

Kad būtų aišku, kas gali atlikti slapta sekimą, reikia analizuoti KŽĮ 2 straipsnio 11 dalį, kurioje nurodyta ne viena Lietuvos Respublikos įstaiga, galinti vykdyti kriminalinę žvalgybą. Subjektai, kurie minimi straipsnyje, savo veiksmams negali pažeisti įstatymų. Remiantis generalinio prokuroro rekomendacijomis, jeigu ikiteisminio tyrimo metu norima slapta tiesiogiai stebėti (pavyzdžiui, vizualiai, panaudojant technines arba elektronines priemones) asmenį, transporto priemonę ar objektą, t. y. vykdyti jų slapta sekimą ir tuo metu atlikti vaizdo ar garso įrašus arba filmuoti, tai turi būti daroma vadovaujantis BPK 160 straipsniu. Pagal šį straipsnį, slapta sekimą gali sankcionuoti ikiteisminio tyrimo teisėjas, gavęs prokuroro prašymą ir priėmęs dėl to nutartį. Taip pat turi būti aiškiai nustatyta dėl sekimo metu planuojamų vaizdo ar garso įrašymų arba filmavimų. Sekimo metu surašomas protokolas, kuriame pateikiami tik tyrimui reikšmę turintys duomenys, o nereikšminga informacija prie bylos nepridedama ir sunaikinama prokuroro nutarimu. Remiantis generalinio prokuroro rekomendacijų 69 punktu, slapto sekimo protokolas ir kiti su slaptu sekimu susiję bylos dokumentai, kai sekimą atlieka specializuotas padalinys, surašomi vadovaujantis BPK 201 straipsnyje nustatytais taisyklėmis. Vadovaujantis BPK 201 straipsnio 1 ir

¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. sausio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-5/2010.

2 dalimis, protokole slapčią sekimą atlikę pareigūnai identifikuojami numeriais, o tikrieji jų tapatybės duomenys surašomi specialiaame tyrimo veiksmo protokolo priede. Slapto sekimo protokolą tokiu atveju surašo ir pasirašo ne pats sekimo padalinio pareigūnas, o prokuroras arba ikiteisminio tyrimo pareigūnas. Tačiau slapčią sekimą atlikusio pareigūno rašytiniu sutikimu protokolas gali būti rengiamas BPK 179 straipsnio nustatyta tvarka, kai dokumentą pasirašo pats slapčią sekimą atlikęs asmuo. Tokiu atveju šis pareigūnas gali būti apklausiamas kaip liudytojas pagal bendrąją apklausos procedūrą (BPK 203, 282 straipsniuose, o tam tikrais atvejais ir BPK 204 straipsnyje nustatyta tvarka)¹¹. Gavus tokio pareigūno sutikimą, sekimo protokolas ir apklausa gali būti atliekami vadovaujantis bendrosiomis tyrimo veiksmų atlikimo taisyklėmis.

BPK 1601 straipsnis numato galimybę, esant neatidėliotinam atvejui ir nesant galimybės iš anksto gauti ikiteisminio tyrimo teisėjo leidimo, pradėti slapčią sekimą prokuroro arba ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimu. Atlikus tokius veiksmus yra būtina per tris dienas nuo nutarimo priėmimo kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją dėl slapto sekimo teisėtumo patvirtinimo. Remiantis teismų praktika, neatidėliotinais pripažįstami tokie atvejai, kai pakankamas faktinis pagrindas taikyti procesines prievartos priemones atsiranda nedelsiant ir nėra galimybės laiku kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją dėl procesinio veiksmo sankcionavimo, o procesinės prievartos nepanaudojimas iš karto galėtų pakenkti reikšmingų duomenų surinkimui. Neatidėliotinais atvejais bus laikomos situacijos, kai prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas informaciją apie planuojamą nusikalstamą veiką gauna tą pačią dieną, kai ši veikla turi būti padaryta, ir tyrimui reikšmingi objektai (daiktai) gali būti paslėpti ar sunaikinti ir delsimas atlikti gali pakenkti tyrimui¹². Kartu BPK 1601 straipsnis numato ir teisinius padarinius, kurie atsiranda laiku negavus ikiteisminio tyrimo teisėjo nutarties dėl slapčią sekimo priemonių panaudojimo teisėtumo - veiksmai turi būti nedelsiant nutraukiami. Jei nėra laiku gauto ikiteisminio tyrimo teisėjo leidimo, sekimas sustabdomas, o gauti duomenys sunaikinami. Toks teisinis reguliavimas užtikrina, kad procesinės prievartos priemonės (tarp jų ir slapčias sekimas) būtų taikomos, atsižvelgiant į teisėtumo bei proporcingumo reikalavimus, nepiktnaudžiaujant šių priemonių taikymo galimybe prisidengiant „neatidėliotinu atveju“. Žmogaus teisių ir laisvių apsaugos kontekste ypač svarbu riboti prievartos priemonių taikymą bei išankstinės teisėjo sankcijos. Šiuo aspektu darbo autorės pritaria G. Godos pozicijai, kad Lietuvoje tikslinga remtis Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 2015 m. birželio 16 d. nutarime suformuota doktrina. Minėtame nutarime teismas pabrėžė, jog įstatymuose vartojama sąvoka „pavojus nedelsiant“ (vok. Gefahr im Verzug), ati-

¹¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas 2002 m. kovo 14 d. Nr. IX-785. *Valstybės žinios*, 2002, 37-1341.

¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. vasario 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-2-511/2024.

tinkanti BPK numatytą „neatidėliotiną atvejį“, turi būti aiškinama itin siaurai, o prievartos priemonių taikymas be teisėjo leidimo galimas tik išimtinėmis aplinkybėmis. Toks aiškinimas laikytinas svarbia procesine garantija, užkertančia kelią pertekliniam valstybės kišimuisi į asmens teises. Vokietijoje suformuota praktika, leidžianti skubiais atvejais gauti teisėjo leidimą žodžiu (pavyzdžiui, telefonu pranešus kompetentingam teisėjui apie susiklosčiusias aplinkybes ir paprašius žodinio leidimo veiksmų atlikimui) ir jį vėliau įforminti procesiniais dokumentais, sudaro pusiausvyrą tarp baudžiamojo proceso operatyvumo ir asmens pagrindinių teisių apsaugos. Tačiau tokiu atveju diskutuotina, kaip reikėtų įrodyti teisėjo duotą žodinį sutikimą. Bet vis dėlto tokio modelio taikymo galimybė turėtų būti - svarstoma ir Lietuvos baudžiamojo proceso kontekste¹³.

Asmens teisė įstatymo nustatyta tvarka gauti valstybės įstaigų turimą informaciją apie jį¹⁴ yra reikšminga privataus gyvenimo apsaugos garantija. Tokia teisė taip pat išryškina BPK 161 straipsnyje, nustatant pareigą iš karto informuoti asmenį, apie jam taikytą slaptą sekimą pagal BPK normas, pasibaigus šios prievartos priemonės taikymui, kai toks informavimas nepakenks tyrimo sėkmei. Tuo metu vykdant slaptą sekimą pagal KŽĮ normas, asmuo, kuris buvo slapta sekamas, nėra informuojamas apie jo atžvilgiu panaudotą neviešo pobūdžio informacijos rinkimo būdą. Kartu BPK 161 straipsnyje įtvirtinta pareiga sunaikinti apie asmens privatą gyvenimą surinktą informaciją tais atvejais, kai baudžiamasis procesas nutrauktas arba kai nusprendžiama, kad tam tikri duomenys ar jų dalys nebus naudojami baudžiamajame procese.

Taigi taikant slaptas sekimo priemones baudžiamajame procese, jų naudojimas turi būti laikomas kraštutine priemone. Pažymėtina, kad tokių priemonių pasirinkimas privalo būti teisėtas (gavus atitinkamą teismo nutartį) ir atlikti veiksmai negali prieštarauti įstatymams.

Teisėtumo kriterijai taikant slaptas sekimo priemones

Remiantis BPK 20 str. 4 dalimi ir teismų praktika, sprendžiant dėl duomenų pripažinimo įrodymais, pirmiausia vertinamas jų gavimo teisėtumas. Teismas turi patikrinti, ar jų gavimo būdas neprieštarauja BPK 1, 2, 3 dalyse įtvirtintiems reikalavimams ir, ar jie patikrinti BPK numatytais proceso veiksmais. Teismų praktikoje nustatyta, kad tais atvejais, kai duomenis surenka valstybės institucijos ar pareigūnai, būtina patikrinti, ar jie gauti įstatyme neuždraustu būdu (principas „galima tai, kas leidžiama įstatymo“). Nustačius gavimo tvarkos pažeidimus, vertinama jų įtaka duo-

¹³ GODA, Gintaras (2016). Teisė kreiptis į teismą dėl procesinių prievartos priemonių taikymo. *Teisė*, 98, 27-40 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.15388/Teise.2016.98.9967>.

¹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendumu. *Valstybės žinios*, 1992, 33-1014.

menų patikimumui bei kaltinamojo teisėms. Įrodymais nepripažįstami duomenys, kurių patikimumas dėl pažeidimų kelia nepašalinamų abejonų arba kurie buvo gauti iš esmės suvaržant įstatymų garantuojamas kaltinamojo teises¹⁵.

Nuosprendžio (nutarties) pagrindimas duomenimis, gautais atlikus kriminalinės žvalgybos veiksmus (pavyzdžiui, nustatytus KŽĮ), pagal teismų praktiką nelaikomas esminiu BPK pažeidimu, jei tokie duomenys teismo posėdyje yra tinkamai ištirti ir šiais duomenimis įrodinėjamos svarbios bylai aplinkybės nustatomos ir BPK nustatyta tvarka gautais įrodymais¹⁶. Teismų praktikoje pripažįstama, kad teismas, nagrinėdamas bylą, kurioje kaltinimas grindžiamas kriminalinės žvalgybos metu gautais duomenimis, privalo įvertinti: 1) ar kriminalinės žvalgybos veiksmai buvo pagrįsti faktiniu ir teisiniu pagrindu; 2) ar šių veiksmų atlikimas nepažeidžia KŽĮ nustatytų reikalavimų; 3) ar duomenis, gautus atliekant kriminalinės žvalgybos tyrimą, patvirtina duomenys, gauti BPK nustatytais veiksmais; 4) ar ikiteisminio tyrimo veiksmų trukmė atitinka pagrįstumo, tikslingumo ir proporcingumo reikalavimus¹⁷.

Remiantis nustatytais kriterijais, pažymima, kad faktinis pagrindas reiškia tai, kad reikia įvertinti, ar pareigūnai, inicijavę slapčius veiksmus prieš konkretų asmenį, jau turėjo patikimų duomenų, kad šis asmuo gali daryti ne bet kokias nusikalstamas veikas, bet labai sunkų ar sunkų nusikaltimą arba kai kuriuos apysunkius nusikaltimus. Tuo metu teisinis pagrindas kriminalinės žvalgybos veiksmams atlikti yra teismo nutartis arba prokuroro nutarimas (sankcija). Tikrinami teisinį pagrindą, teismai turi įvertinti, ar slapsti veiksmai buvo tinkamai sankcionuoti¹⁸.

Nagrinėjamu aspektu reikšminga tai, kad veiksmai, atliekami renkant duomenis slapto sekimo metu, nesitęstų nepagrįstai ilgą laiką, kadangi toks pažeidimas galėtų būti laikytinas esminiu pagal BPK 369 straipsnio 3 dalį ir gali kliudyti teismui priimti teisingą sprendimą. Remiantis BPK 1 ir 2 straipsniais, kriminalinės žvalgybos veiksmai turėtų tęstis tik tiek, kiek tai yra būtina visiškai atskleisti nusikalstamai veikai, surinkti įrodymus dėl jos padarymo, nustatyti ją padariusius asmenis ir užtikrinti greitą bei veiksmingą jų patraukimą baudžiamojon atsakomybėn. Tokiu atveju, atsižvelgiant į KŽĮ 8 straipsnio 3 dalį kriminalinės žvalgybos veiksmai turėtų būti nutraukiami, surinkus pakankamai įrodymų dėl nusikalstamos veikos padarymo, leidžiančių pradėti ir vykdyti ikiteisminį tyrimą, kad bylą galima būtų perduoti teismui, o kaltininkas būtų greitai ir teisingai nubaustas. Teismų praktikoje yra pažymėta, kad laiku nepradėjus iki-

¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. liepos 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-302/2013.

¹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. spalio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-178/2012.

¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. liepos 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-78-648/2020.

¹⁸ MURAUŠKIENĖ, Dovilė (2018-03-05). *Tik surinkti duomenys savaime nėra įrodymai* [interaktyvus]. <https://www.teismai.lt/lt/naujienos/teismu-sistemos-naujienos/tik-surinkti-duomenys-savai-me-nera-irodymai/5508>

teisminio tyrimo ir toliau tęsiant slapтус kriminalinės žvalgybos veiksmus, po gana ilgo laiko gali būti padaroma nauja nusikalstama veika. Šiuo atveju kriminalinės žvalgybos veiksmai prisidėjo tik prie asmens baudžiamosios atsakomybės pasunkinimo, o ne naujų reikšmingų aplinkybių nustatymo. Taigi buvo padaryti nusikaltimai, kurių nebūtų, jei valstybė laiku užkirstų kelią naujiems nusikaltimams daryti, pradėjusi ikiteisminį tyrimą sulaikytų įtariamuosius ir imtųsi aktyviai tirti jau padarytus nusikaltimus¹⁹. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad prokuroro ar kriminalinės žvalgybos subjekto vadovo (pagal KŽĮ) bei ikiteisminio tyrimo teisėjo (pagal BPK), sankcionavusio slapta sekimą nustatytas šių veiksmų atlikimo terminas savaime nesuponuoja teisėsaugos institucijų pareigos vykdyti slapta sekimą iki šio termino galiojimo pabaigos. KŽĮ 8 straipsnio 3 dalis taip pat nustato išimtį, kuomet ikiteisminis tyrimas gali būti nepradėtas - atvejais, kai gali kilti pavojus kriminalinės žvalgybos slaptųjų dalyvių saugumui ir (ar) kriminalinės žvalgybos subjekto teisėtiems interesams. Apie tokią situaciją kriminalinę žvalgybą atliekantis subjektas praneša prokurorui, kuris, sprendžia dėl tolesnio kriminalinės žvalgybos tyrimo vykdymo, iki kol grėsmė bus pašalinta.

Pasitaiko atvejų, kuomet slapti kriminalinės žvalgybos veiksmai pradedami gerokai anksčiau nei inkriminuojami galimai padarytų nusikalstamų veikų epizodai. Pavyzdžiui, teismų praktikoje nustatyta, kai kriminalinės žvalgybos veiksmai pagal KŽĮ buvo vykdomi beveik metus, po to dar taikytas slaptas sekimas pagal BPK 160 straipsnį. Šie veiksmai apėmė elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos turinio, pokalbių, slapta kontrolę ir fiksavimą, sekimą, techninių priemonių panaudojimą specialia tvarka sekimo metu, slapta patalpų vaizdo ir garso kontrolę bei fiksavimą ir kt. Tačiau pirmieji reikšmingi duomenys gauti tik po septynių mėnesių nuo šių veiksmų atlikimo. Apeliacinės instancijos teismas, pripažindamas šiuos duomenis įrodymais, taip paneigdamas pirmosios instancijos teismo išvadas dėl kriminalinės žvalgybos veiksmų vertinimo, netikrino ir nepasisakė dėl kriminalinės žvalgybos faktinio pagrindo, tinkamai nemotyvavo, kokios priežastys lėmė tokį ilgą jų taikymo laiką, apsiribodamas lakoniškais teiginiais. Taigi tokius apeliacinės instancijos teismo veiksmus Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau - LAT) vertino kaip BPK 20 straipsnio 5 dalies ir 331 straipsnio 2 dalies reikalavimų pažeidimą²⁰.

Taigi, sekimo pagal KŽĮ ar slapto sekimo, organizuojamo pagal BPK, metu gautiems duomenims, siekiant įgyti įrodymų statusą, privaloma laikytis teisėtumo, proporcingumo bei būtinumo reikalavimų. Bet kokie duomenų rinkimo tvarkos pažeidimai, ypač nepagrįstai ilgas neviešo pobūdžio veiksmų atlikimas ar nepagrįstas delsimas pradėti ikiteisminį tyrimą, kelia abejonių dėl tokių duomenų patikimumo bei pernelyg ilgo įtariamojo teisių suvaržymo.

¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-85-696/2016.

²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. kovo 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-4-511/2025.

Slaptas sekimas ir skaitmeninis komercinis stebėjimas

Sparčiai besivystančios informacinės technologijos išplėtė valstybės galimybes rinkti ir analizuoti tam tikrus duomenis, tačiau kartu prisidėjo prie didesnių grėsmių asmens privatumui. Vyksta diskusijos, ar atliekamas skaitmeninis stebėjimas verslo srityje yra teisėta priemonė. Dirbtinio intelekto technologijos yra plačiai naudojamos kasdieniame gyvenime. Finansiniai atsiskaitymai, atliekami, naudojantis išmaniosiomis telekomunikacijos priemonėmis, lemia bankinių operacijų duomenų kaupimą skaitmeniniuose įrenginiuose. Be to, net ir trumpų vartotojų pokalbių turinys gali būti panaudotas tikslinės reklamos formavimui. Taip pat norint naudotis, pavyzdžiui, orų prognozavimo programėlėmis, dažnai būtina suteikti prieigą prie jūsų buvimo vietos, šitaip prisidedant prie nuolatinio asmens duomenų rinkimo. Todėl visuomenėje keliamas klausimas, ar tokia dirbtinio intelekto naudojimo praktika yra tik kasdienio gyvenimo palengvinimas, ar tuo pačiu metu ir tam tikras sekimo būdas.

Vienas iš pavyzdžių, iliustruojančių išmaniųjų įrenginių sekimo funkcijos būtinumą - 2001 m. rugsėjo 11-osios, 2004 m. kovo 11-osios bei 2005 m. liepos 7-osios teroristiniai išpuoliai Jungtinėse Amerikos Valstijose, Ispanijoje ir Jungtinėje Karalystėje, kurie sukrėtė visą pasaulį ir atnešė daug skausmo šių šalių gyventojams. Šie įvykiai atskleidė nacionalinio saugumo spragas ir patvirtino poreikį užkardyti teroristinius išpuolius. Valstybės ėmėsi kraštutinių saugumo užtvirtinimo priemonių, jos pradėjo visa apimtimi rinkti ir stebėti informaciją apie gyventojų komunikaciją, telefoninius pokalbius, susirašinėjimą. Demokratinės valstybės nusprendė imtis savo šalies gyventojų sekimo. 2013 m. buvo paskelbtas slaptas teismo įsakymas, kuris atskleidė, kad nuo 2001 m. Nacionalinė saugumo agentūra (angl. National Security Agency, toliau - NSA)²¹ įrašinėjo telefoninius pokalbius ir kitą informaciją daugiau nei 120 milijonų telekomunikacijos įrenginių²². Pasak Nilo Muižniekio²³, tokie veiksmai gali būti priimtini tik tuo atveju, jei jie atitinka būtinumo ir proporcingumo principus. Toks slaptas, masinis, elektroninis asmenų sekimas neturėjo aiškaus teisinio pagrindo, leidžiančio atlikti tokius privatumo teises pažeidžiančius veiksmus.

Taip pat reikšminga, kad Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo (toliau - ADTAĮ) 1 straipsnio 1 dalyje numatyta įstatymo paskirtis - „saugoti žmogaus pagrindines teises ir laisves, visų pirma žmogaus teisę į asmens duomenų

²¹ JAV žvalgybos institucija, įkurta 1952 m., atsakinga už kriptografinę ir telekomunikacinę žvalgybą.

²² ŠULSKUTĖ, Raminta (2015). *Visą pasaulį paveikęs masinis elektroninės komunikacijos sekimas (skaitmeninės teisės)* [interaktyvus]. <https://manoteises.lt/straipsnis/visa-pasauli-paveikes-masinis-elektronines-komunikacijos-sekimas/>

²³ Nilas Muižniekis (Nils Muižnieks) yra latvių-amerikiečių žmogaus teisių aktyvistas ir politologas. Nuo 2012 iki 2018 m. ėjęs Europos Tarybos žmogaus teisių komisaro pareigas.

apsaugą, ir užtikrinti aukštą asmens duomenų apsaugos lygį²⁴.“ Buvo atliktas tyrimas, kurio metu nustatyta, kad 2013 metais NSA surinko daugiau duomenų apie Lietuvos gyventojus nei apie kitų Baltijos šalių. Konstatuojama, kad taip galėjo atsitikti, nes Lietuva ribojasi su Kaliningrado sritimi, kuri buvo labai atidžiai stebima²⁵. Taip pat, pažymėtina, kad Lietuvoje buvo vykdomas septyniolikos naujienų agentūros BNS žurnalistų pasiklausymas (telefoninių pokalbių), kuriam atlikti leidimą davė apylinės teismo teisėja. Toks leidimas buvo duotas tam, kad Generalinė prokuratūra ir Specialiųjų tyrimų tarnyba nustatytų, kas BNS žurnalistei nutekino galimą valstybės paslaptį. Toks pasiklausymas Vilniaus apygardos teismo sprendimu buvo pripažintas neteisėtu²⁶.

Siekiant išsamiau atskleisti informacinių technologijų bei dirbtinio intelekto sekimo galimybes, aptariamas nusikaltimo atvejais, padarytas kuro degalinės teritorijoje, kuri yra stebima vaizdo kameromis taip pat kaip ir vidaus patalpos²⁷. Suprantama, kad aptariamam atveju ikiteisminio tyrimo pareigūnas arba prokuroras atliks vaizdo kamerų įrašų išreikalavimą pagal BPK 97 straipsnį. Tačiau šioje situacijoje būtina atkreipti dėmesį į tai, kad tiek Bendrajame duomenų apsaugos reglamente (toliau - BDAR)²⁸, tiek dabar galiojančiame ADTAĮ nėra numatyta jokio maksimalaus vaizdo stebėjimo duomenų saugojimo termino²⁹. Nors vadovaujantis Europos duomenų apsaugos valdybos gairėmis 3/2019 dėl asmens duomenų tvarkymo naudojant vaizdo prietaisus³⁰ bei BDAR 5 straipsnio 1 dalies c ir e punktuose įtvirtintais duomenų kiekio mažinimo ir saugojimo trukmės apribojimo principais, vaizdo stebėjimo duomenys turėtų būti saugomi tik tiek, kiek būtina stebėjimo tikslui pasiekti, o galimą žalą dažniausiai įmanoma nustatyti per vieną ar dvi dienas. Ypač ilgesnis nei 72 valandų saugojimo laikotarpis reikalauja papildomo būtinybės ir proporcingumo pagrindimo. Dar viena

²⁴ Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas. 1996 m. birželio 11 d. Nr. I-1374. *Valstybės žinios*, 1996, 63-1479.

²⁵ ŠULSKUTĖ, Raminta (2015). *Visą pasaulį paveikęs masinis elektroninės komunikacijos sekimas (skaitmeninės teisės)* [interaktyvus]. <https://manoteises.lt/straipsnis/visa-pasauli-paveikes-masinis-elektronines-komunikacijos-sekimas/>

²⁶ SINKEVIČIUS, Dainius (2014-06-30). Masiškai žurnalistų pokalbių klausytis leidusi teisėja: šiandien pasielgčiau lygiai taip pat, *Delfi* [interaktyvus]. <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/masiškai-zurnalistu-pokalbiu-klausytis-leidusi-teiseja-siandien-pasielgčiau-lygiai-taip-pat-65151947>

²⁷ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2026 m. balandžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-263-1035/2026.

²⁸ Europos Parlamento ir Tarybos 2016 m. balandžio 27 d. reglamentas (ES) 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir kuriuo panaikinama Direktyva 95/46/EB. OL L 119, 2016, p. 1-88.

²⁹ Iki BDAR įsigaliojimo galiojusiame įstatymo redakcijoje buvo numatytas maksimalus 14 kalendorinių dienų vaizdo stebėjimo duomenų saugojimo terminas.

³⁰ Europos duomenų apsaugos valdybos 2020 m. sausio 29 d. gairės 3/2019 dėl asmens duomenų tvarkymo naudojant vaizdo prietaisus [interaktyvus]. https://www.edpb.europa.eu/our-work-tools/our-documents/guidelines/guidelines-32019-processing-personal-data-through-video_lt

situacija gali būti, kai Lietuvos Respublikos kelių eismo taisyklės yra pažeidžiamos automagistralėje. Pavyzdžiui, asmenys padaro nusikalstamą veiką tokia kelyje ir pasišalina iš įvykio vietos. Tokiu atveju vėl kyla klausimas, kiek laiko yra laikomi užfiksuoti duomenys vaizdo kameromis. Lietuvos transporto saugos administracija nurodo, kad tokie vaizdo duomenys yra saugomi ne ilgiau nei 10 kalendorinių dienų nuo jų užfiksavimo momento. Tačiau esant tam tikroms aplinkybėms (ilgai trunkantis administracinis tyrimas, teisminis ginčas ir pan.), nustatyti vaizdo įrašų saugojimo terminai gali būti pratęsti Administracijos direktoriaus sprendimu, bet ne ilgiau kaip iki tokių aplinkybių pabaigos³¹. Tai reiškia, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras, turėtų kuo greičiau kreiptis dėl užfiksuoto eismo įvykio vaizdo įrašo išreikalavimo pagal BPK 97 straipsnį. Visuomenėje gali vyrėti požiūris, kad tam tikra prasme tokios kameros atlieka tarsi asmenų slaptą stebėjimą, tačiau matydami ir analizuodami galime teigti, kad vaizdo kameros yra įtaisos, kuriomis daromi vaizdo įrašai yra saugumo tikslais, o per tam tikrą laiką jie sunaikinami.

Viena iš realių situacijų, kai analizuojant vaizdo stebėjimo kamerų, esančių automagistralėje bei degalinėje, įrašus buvo nustatyta organizuota grupė, įtariama Vilniuje gyvenusios plungiškės ir jos mašinos pagrobimu bei šios moters itin žiauriu nužudymu. Kadangi įtariamieji išmetė nukentėjusios daiktus, įskaitant ir mobiliąjį telefoną, bei atjungė susekti automobilį galinčią navigacinę sistemą, vaizdo stebėjimo įrašai tapo esmine informacija, leidusia identifikuoti ir sulaukyti įtariamuosius³².

Taip pat ypač daug diskusijų kelia asmens duomenų saugojimas naudojantis trumpalaikės transporto priemonių nuomos paslaugomis. Tokios skaitmeninės platformos kaip Citybee³³, susijusios su jo buvimo vieta, važiavimo maršrutais, naudojimosi laiku bei kita technine informacija. Citybee privatumo politikoje nurodoma, kad asmenų, naudojančių šią platformą, duomenys yra tvarkomi BDAR 6 straipsnio 1 dalies b punkto bei to paties straipsnio f punkto pagrindu. Į šią duomenų kategoriją patenka: vardas, pavardė, mobiliojo telefono numeris, gyvenamosios vietos adresas ir kita. Privatumo politikoje nurodoma, kad duomenys yra saugomi skirtingais terminais. Vienas iš jų – 24 valandos, taikomos tais atvejais, kai registracija yra nebaigta. Jei nepasinaudojama bendrovės paslaugomis, bet registracija atlikta, tai duomenys saugomi visu paslaugų sutarties galiojimo metu ir dar 3 mėnesius jai pasibaigus, o atvejais, kai yra pasinaudojama paslaugomis, duomenys saugomi net 5 metus pasibaigus paslaugų sutarčiai. Duomenų, tokių kaip GPS, koordinatės, maršrutas, greitis,

³¹ Lietuvos transporto saugos administracija (2025-02-21). *Vaizdo duomenų tvarkymas Administracijoje* [interaktyvus]. <https://ltsa.lrv.lt/lt/asmens-duomenu-apsauga-1/vaizdo-duomenu-tvarkymas-administracijoje/>

³² SINKEVIČIUS, Dainius (2020-12-07). Šiurpą keliantys žudikų prisipažinimai: kaip mes pagrobėme ir nužudėme Strazdauskaitę, *Delfi* [interaktyvus]. <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/siurpa-ke-liantys-zudiku-prisipazinimai-kaip-mes-pagrobeme-ir-nuzudeme-strazdauskaite-85934853>

³³ CityBee - populiarī Baltijos šalyse veikianti trumpalaikės automobilių nuomos platforma.

kelionės trukmė, saugojimo terminai skiriasi nuo aukščiau aptartų. Tokie duomenys saugomi 12 mėnesių nuo jų sukūrimo dienos, o automatinių skambučių ir SMS fakto įrašai - visą paslaugų sutarties galiojimo laikotarpį bei 5 metus po jos galiojimo pabaigos³⁴. Taigi nagrinėjamaais atvejais toks asmenų stebėjimo tikslas yra nurodomos kaip nuosavybės, visuomenės saugumo interesais. Asmenys bet kuriuo atveju, turėtų būti supažindinami su tuo, kad jie yra fiksuojami vaizdo įrašė. Pabrėžtina, kad Bolt Drive privatumo politikoje³⁵ yra gana daug panašumų lyginant su Citybee, tačiau jų duomenų saugojimo terminai skirtingi. Dar viena įmonė teikianti tokias paslaugas yra Spark, kurios privatumo politikoje yra nurodyta, kad bendrai duomenys yra saugomi iki 2 metų nuo sutarties nutraukimo dienos arba skolos padengimo dienos, priklausomai nuo to kas įvyksta vėliau³⁶. Tačiau svarbu atkreipti dėmesį, kad CityBee atveju 2021 m. vasario 15 d. buvo nustatytas asmens duomenų saugumo pažeidimas, kuriuo metu dėl neteisėtų trečiųjų asmenų veiksmų buvo pavogti ir paviešinti apie 110 tūkstančių CityBee klientų (užsiregistravusių iki 2018 m. vasario 22 d.) asmens duomenys³⁷ (vardai, telefono numeriai, elektroninio pašto adresai, asmens kodai, gyvenamosios vietos adresai, vairuotojų pažymėjimo numeriai, užkoduoti slaptažodžiai, mokėjimo kortelės informacija bei vidinė informaciją apie kliento paskyrą³⁸). Nors po įvykio buvo įdiegtos papildomos saugumo priemonės, pranešta atitinkamoms institucijoms bei vartotojams, kurių duomenys buvo pavogti, diskutuotina, ar šios priemonės yra pakankamos ilgalaikiai asmens duomenų apsaugai užtikrinti.

Šios įmonės teikdamos paslaugas laikosi BDAR reikalavimų, todėl klientams registracijos ar naudojimosi paslaugomis metu pateikiama informacija apie asmens duomenų tvarkymą ir suteikiama galimybė išreikšti sutikimą dėl jų naudojimo.

Šių situacijų analizė atskleidžia komercinio stebėjimo ir slapto sekimo, kaip procesinės prievartos priemonės, skirtumus. Visų pirma, komercinis stebėjimas grindžiamas civiline teise, o slapto sekimo taikymas aiškiai reglamentuotas KŽĮ ir BPK normomis. Be to, dar vienas iš esminių skirtumų - tikslai bei taikymo sąlygos. Komercinis stebėjimas yra bendro pobūdžio, tai reiškia, kad dažniausiai taikomas visiems asmenims tam tikroje teritorijoje, nuosavybės apsaugos bei visuomenės saugumo tikslais. Slaptas sekimas taikomas individualiai konkrečiam asmeniui, siekiant

³⁴ CITYBEE (n.d.). *Citybee privatumo politika* [interaktyvus]. <https://contracts.citybee.lt/privacy-policy/lt/20250807.pdf>

³⁵ BOLT (2025-03-07). *Visuotinis „Bolt Drive“ privatumo pareiškimas* [interaktyvus]. <https://bolt.eu/lt-lt/privacy/privacy-for-bolt-drive/>

³⁶ UAB RIDE SHARE (n.d.). *UAB Ride Share privatumo politika* [interaktyvus]. https://spark.lt/wp-content/uploads/2023/07/Privatumo-politika_2023-07-28.pdf

³⁷ BNS (2024-06-18). „CityBee“ klientams turės sumokėti po 300 eurų už jų duomenų nutekinimą [interaktyvus]. <https://www.tv3.lt/naujiena/verslas/citybee-klientams-tures-sumoketi-po-300-euru-uz-ju-duomenu-nutekinima-n1346050>

³⁸ CITYBEE (2021-05-25). *D.U.K. dėl duomenų vagystės* [interaktyvus]. <https://citybee.lt/lt/naujienos/d-u-k-del-duomenu-vagystes-atnaujinta-2021-05-25/>

atskleisti nusikalstamos veikos padarymo aplinkybes. Taip pat skiriasi ir subjektai, atliekantys šiuos veiksmus: komercinio stebėjimo atveju - atlieka privatus subjektai, kai slapta sekimą vykdo KŽĮ išvardytų institucijų atitinkami subjektai. Be to, priešingai nei slapto sekimo metu, komercinio stebėjimo atveju asmenys iškart yra įspėjami apie stebėjimą (įspėjamaisiais ženklais, informacinėmis lentelėmis). Atkreiptinas dėmesys, kad tiek komercinį stebėjimą, tiek slapta sekimą reglamentuojančiuose teisės aktuose nėra konkretaus maksimalaus veiksmų atlikimo termino. Kiekvienu atveju tai nustatoma individualiai: slapto sekimo atveju pagal BPK terminą nustato ikiteisminio tyrimo teisėjas, o komercinis stebėjimas vykdomas tol, kol egzistuoja jo reikalingumas ar būtinumas. Be to, komercinis stebėjimas pasižymi mažesne intervencija į asmens privatų gyvenimą. Aptariamai veiksmui gali pasirodyti panašūs ar vertinami tapaciai, tačiau turėtų būti pažymėta, kad pagal išanalizuotus skirtumus, šios priemonės yra aiškiai atskiriamos ir neturėtų būti vertinamos kaip lygiavertės viena kitai.

Apibendrinant, galima teigti, kad vaizdo kameros yra įrengiamos ir jomis daromi vaizdo įrašai, visuomet bus filmuojami saugumo, turto apsaugos tikslais. Nusikalstamos veikos padarymo atveju prokuroras, ikiteisminio tyrimo pareigūnai gali pagal BPK 147 straipsnį daryti poėmį, tuo tikslu, kad tie duomenys būtų panaudoti pradedant ikiteisminį tyrimą arba jo metu, tačiau reikia atkreipti dėmesį į tai, kad įrašai nėra saugomi neribotą laiko tarpą. Įrašų saugojimas turi atitikti proporcingumo principo tikslus, o tai reiškia, kad įrašas saugomas tiek laiko, kiek yra būtina. Vaizdo įrašai jokia būdu negali būti saugomi ir tuo metu, kai nebeegzistuoja būtinumo sąlyga.

Išvados

Slaptas sekimas galėtų būti apibrėžiamas, kaip kryptingai organizuotas, įstatymu reglamentuotas slapto stebėjimo veiksmas, atliekamas tam tikroje vietoje ir laiku, siekiant surinkti nusikalstamai veikai tirti reikšmingus duomenis. Slapto sekimo priemonės yra slapta taikomos techninės, elektroninės ar kitokio pobūdžio priemonės.

Slaptų sekimo priemonių taikymas baudžiamajame procese turi būti ultima ratio pobūdžio priemonė, kadangi ja tiesiogiai yra taikomasi į fundamentalias žmogaus teises. Tokie veiksmai iš esmės apriboja Konstitucijoje ir Europos žmogaus teisių konvencijoje įtvirtintą asmens pamatines teises. Atliekami veiksmai negali prieštarauti teisės aktams, nes įrodymu pripažįstama tik teisėtai gauta informacija. Slaptą sekimą gali vykdyti tik kompetentingos institucijos, gavusios ikiteisminio tyrimo teisėjo leidimą (išskyrus neatidėliotinus atvejus). Pagal BPK, pasibaigus priemonės taikymui, asmuo turi teisę būti apie tai informuotas. Tuo tarpu vykdant sekimą KŽĮ nustatyta tvarka, tokia informavimo pareiga nėra numatyta.

Slaptas sekimas ir skaitmeninis komercinis stebėjimas nėra tapachios priemonės. Skaitmeninio komercinio stebėjimo teisėtas pagrindas turto apsaugos, saugumo tikslais turėtų pasireikšti realia, tikėtina, o ne teorine grėsmės galimybe. Vaizdo įra-

šai ir kiti elektroniniai duomenys nesaugomi neribotai – jie sunaikinami, kai tampa nereikalingi. Bendro valstybinio saugojimo termino nėra, tačiau privačios įmonės juos gali nustatyti savo privatumo politikoje. Slaptas sekimas, priešingai negu komercinis stebėjimas, yra taikomas siekiant visai kitų tikslų, tai yra atskleisti nusikaltamas veikas, rinkti įrodymus. Procesinės prievartos veiksmus atlieka kriminalinę žvalgybą vykdančios subjektais, o komercinio stebėjimo atveju dažniausiai tai yra privatus asmuo.

Šaltinių sąrašas

Teisės norminiai aktai:

Tarptautiniai teisės aktai

Europos Parlamento ir Tarybos 2016 m. balandžio 27 d. reglamentas (ES) 2016/679 dėl fizinio asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir kuriuo panaikinama Direktyva 95/46/EB. OL L 119, 2016, p. 1-88.

Lietuvos Respublikos teisės aktai

Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. Valstybės žinios, 1992, 33-1014.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas 2002 m. kovo 14 d. Nr. IX-785. Valstybės žinios, 2002, 37-1341.

Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas. 1996 m. birželio 11 d. Nr. I-1374. Valstybės žinios, 1996, 63-1479.

Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas. 2012 m. spalio 2 d. Nr. XI-2234. Valstybės žinios, 2012, 122-6093.

Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2012 m. gruodžio 31 d. įsakymas Nr. I-383 „Dėl rekomendacijų dėl Kriminalinės žvalgybos įstatymo, Baudžiamojo proceso kodekso normų taikymo ir kriminalinės žvalgybos informacijos panaudojimo baudžiamajame procese patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2013, 2-83.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas. Valstybės žinios, 1-7.

Specialioji literatūra

AŽUBALYTĖ, Rima; JURKA, Raimundas; ŠALČIUS, Marijus ir ZAJANČKAUSKIENĖ, Jolanta (2014). Baudžiamojo proceso teisė. Mykolo Romerio universiteto metodinė priemonė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

BUČIŪNAS, Gediminas (2014). Slaptas sekimas - tinkamos pusiausvyros paieška tarp visuomenės teisės būti saugia ir asmens teisės į privatumą. Doktoro disertacija, Socialiniai mokslai, Teisė (OIS), Vytauto Didžiojo universitetas ir Mykolo Romerio universitetas. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.

- GODA, Gintaras; KAZLAUSKAS, Marcelis; KUONIS, Pranas ir kt. (2003). Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I-IV dalys (1-220 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras.
- GODA, Gintaras, KAZLAUSKAS, Marcelis ir KUONIS, Pranas (2011). Baudžiamojo proceso teisė. Vadovėlis. Vilnius: Registrų centras.
- GODA, Gintaras (2016). Teisė kreiptis į teismą dėl procesinių prievartos priemonių taikymo. Teisė, 98, 27-40 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.15388/Teise.2016.98.9967>.
- PANOMARIOVAS, Artūras ir RAMANAUSKAS, Ramūnas (2005). Slaptumas - tiesos baudžiamajame procese nustatymo priemonė. Jurisprudencija, 75 (67), 50-57.
- JURKA, Raimundas (2016). Slaptųjų tyrimo veiksmų procesinės formos darnos aspektai. Teisės apžvalga | Law review, 2(14), 267-280 [interaktyvus]. <http://dx.doi.org/10.7220/2029-4239.14.16>.
- ŠULSKUTĖ, Raminta (2015). Visą pasaulį paveikęs masinis elektroninės komunikacijos sekimas (skaitmeninės teisės) [interaktyvus]. <https://manoteises.lt/straipsnis/visa-pasauli-paveikes-masinis-elektronines-komunikacijos-sekimas/>

Teismų praktika

- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. sausio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-5/2010.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-544/2010.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. spalio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-178/2012.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. liepos 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-302/2013.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-85-696/2016.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. liepos 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-78-648/2020.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. vasario 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-2-511/2024.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. kovo 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-4-511/2025.

Kiti šaltiniai

- BNS (2024-06-18). „CityBee“ klientams turės sumokėti po 300 eurų už jų duomenų nutekimą [interaktyvus]. <https://www.tv3.lt/naujiena/verslas/citybee-klientams-tures-sumoketi-po-300-euru-uz-ju-duomenu-nutekinima-n1346050>
- BOLT (2025-03-07). Visuotinis „Bolt Drive“ privatumo pareiškimas [interaktyvus]. <https://bolt.eu/lt-lt/privacy/privacy-for-bolt-drive/>
- CITYBEE (n.d.). Citybee privatumo politika [interaktyvus]. <https://contracts.citybee.lt/privacy-policy/lt/20250807.pdf>

- CITYBEE (2021-05-25). D.U.K. dėl duomenų vagystės [interaktyvus]. <https://citybee.lt/lt/naujienos/d-u-k-del-duomenu-vagystes-atnaujinta-2021-05-25/>
- Europos duomenų apsaugos valdybos 2020 m. sausio 29 d. gairės 3/2019 dėl asmens duomenų tvarkymo naudojant vaizdo prietaisus [interaktyvus]. https://www.edpb.europa.eu/our-work-tools/our-documents/guidelines/guidelines-32019-processing-personal-data-through-video_lt
- Lietuvos transporto saugos administracija (2025-02-21). Vaizdo duomenų tvarkymas Administracijoje [interaktyvus]. <https://tsa.lrv.lt/lt/asmens-duomenu-apsauga-1/vaizdo-duomenu-tvarkymas-administracijoje/>
- MURAUSKIENĖ, Dovilė (2018-03-05). Tik surinkti duomenys savaime nėra įrodymai [interaktyvus]. <https://www.teismai.lt/lt/naujienos/teismu-sistemos-naujienos/tik-surinkti-duomenys-savaime-nera-irodymai/5508>
- SINKEVIČIUS, Dainius (2014-06-30). Masiškai žurnalistų pokalbių klausytis leidusi teisėja: šiandien pasielgčiau lygiai taip pat, Delfi [interaktyvus]. <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/masiskai-zurnalistu-pokalbiu-klausytis-leidusi-teiseja-siandien-pasielgčiau-lygiai-taip-pat-65151947>
- SINKEVIČIUS, Dainius (2020-12-07). Šiurpą keliantys žudikų prisipažinimai: kaip mes pagrobėme ir nužudėme Strazdauskaitę. Delfi [interaktyvus]. <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/siurpa-keliantys-zudiku-prisipazinimai-kaip-mes-pagrobeme-ir-nuzudeme-strazdauskaite-85934853>
- UAB RIDE SHARE (n.d.). UAB Ride Share privatumo politika [interaktyvus]. https://spark.lt/wp-content/uploads/2023/07/Privatumo-politika_2023-07-28.pdf